

Nazariy Loshtyn

Діяльність домініканських місій в Галичині та на Поділлі (XIII – перша половина XV ст.)

Rocznik Lubelski 40, 9-14

2014

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

NAZARIY LOSHTYN
Lwów

Діяльність домініканських місій в Галичині та на Поділлі (XIII – перша половина XV ст.)

.....
**Działalność misji dominikańskich w Galicji
i na Podolu (XIII – pierwsza połowa XV wieku)**

Dominikanie rozpoczynają swoją działalność na ziemiach ruskich w XIII w. Przy wsparciu Władysława II Jagiełły zakon przekształca się w bardzo wpływową strukturę Kościoła katolickiego na ziemiach ruskich i pomaga królowi inkorporować te ziemie do Królestwa Polskiego.

Słowa kluczowe: dominikanie (*Ordo Praedicatorum*), Księstwo Halicko-Włodzimierskie, Podole, Kościół katolicki
.....

Орден братів-проповідників (*Ordo Fratrum Praedicatorum*) або ж домініканців, тривалий час був однією із найвпливовіших структур католицької церкви на руських (українських) землях. Тому важливим є завдання оцінити роль, яку орден відіграв у поширенні католицизму на руських землях та у залученні цих земель до Польського королівства.

Більшість дослідників XIX–XX ст. вважають, що свою діяльність на руських землях домініканці починають за Св. Яцека Одровонжа¹. Проте, ще до цієї події відомі згадки про діяльність домініканців на українських землях. Відомо, що 1231 р. папа Григорій IX мав наміри створити тут католицьке єпископство. З цією метою папа доручив польським ченцям Якубові та Домаславу розвідати стан і ситуацію католицького духовенства на українських

---

1 В. Крижанівський, В. Плохій, В. Ульяновський, *Історія церкви та релігійної думки в Україні*, т. 2, Київ 1994, с. 119; W. Abraham, *Początki arcybiskupstwa łacińskiego we Lwowie*, Lwów 1909, s. 6; T. Trajdos, *Kościół katolicki na ziemiach ruskich Korony i Litwy za panowania Władysława II Jagiełły (1386–1434)*, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk-Łódź 1983, s. 172; K. Widmann, *Kościół pod wezwaniem św. Jana Chrzciciela we Lwowie. Wiadomość historyczna*, Lwów 1869, s. 31.

(руських) землях². У 1233 р. князь Володимир Рюрикович вигнав домініканців з Києва. Можливо це сталося через конкуренцію з бенедиктинцями, оскільки тут їхній монастир існував ще раніше. Повернутись до Києва вони змогли лише у 1240 р., коли він вже увійшов до складу Галицько-Волинської держави.

Ситуація у Галицько-Волинському князівстві була значно сприятливіша. У 30–50-х рр. XIII ст. Данило Романович шукав підтримки у папи Григорія IX, пізніше Інокентія IV, для боротьби проти агресії поляків та угорців, а згодом і монголів. Це відповідало інтересам римської курії, яка шукала союзників для боротьби проти імператора Священної Римської Імперії Фрідріха II Гогенштауфена. Саме тому Данило не перешкоджав діяльності католицьких чернечих орденів. Завдяки дипломатичній роботі домініканця Асцеліна та францисканця Плано Карпіні, Данило у 1245 р. висловив готовність прийняти католицьку віру. У 1246 р. своїм бреве папа призначив польських домініканців Олексія та Перегріна “духівниками” князя³. Проте вже через рік, на прохання Данила та Василька, папа заборонив чернечим орденам володіти нерухомим майном у землях князів.

Незважаючи на певні успіхи, врешті-решт, перша місія братів-проповідників зазнала невдачі. Можна виділити три основні причини провалу: 1) панівне становище православ'я на українських землях; 2) конкуренція з іншими структурами католицької церкви; 3) вторгнення монголів.

Нова місія домініканців розпочалась вже за правління у Галицько-Волинській державі князя Лева Даниловича. Вважається, що до її початку причетна Констанція Угорська, дружина князя. До Львова разом з її почтом прибули ченці домініканці та францисканці. Львівський хроніст XVII ст. Бартоломей Зіморович подає цю подію під 1270 р.⁴ Князь Лев передає домініканцям землю, де раніше стояв княжий палац та православна церква, знищені пожежею, для будівництва монастиря. Про це повідомляв Мартин Грунвег, який у одному з своїх листів писав, що раніше тут стояла православна церква Святих Петра і Павла, а також це підтвердив у XVII ст. Климентій Ходокевич, який нібито бачив у монастирському архіві дарчу грамоту князя Лева, датовану 1270 р.⁵

Згасання династії Романовичів та послаблення позицій Галицько-Волинської держави як наслідок мало захоплення її територій сусідніми правителями, які намагались інкорпорувати нові землі до складу своїх держав. І не останню роль у цьому приєднанні мала відігравати церква.

2 J. Krętosz, *Organizacja archidiecezji lwowskiej obrządku łacińskiego od XV w. do 1772 roku*, Lublin 1986, s. 301.

3 М. Чорний, *Домініканський орден в українських землях у другій чверті XIII ст.*, Наукові зошити історичного факультету Львівського державного університету ім. І. Франка, 1999, Вип. 2, с. 42.

4 Б. Зіморович, *Потрійний Львів. Leopoldis Triplex*, Львів 2002, с. 54.

5 М. Чорний, *Львівський домініканський монастир Божого Тіла в XIII – першій половині XV ст.*, [w:] *Середньовічна Європа: погляд з кінця XX ст. Матеріали наукової конференції 16–18 березня 2000 р.*, ред. Я. Д. Ісаєвич et al., Чернівці 2000, с. 92.

Польські історики XIX–XX ст. вважають, що монастир Божого Тіла постав після захоплення Львова Казимиром Великим⁶. Про це будівництво Зіморович пише під 1370 р.⁷. Відомо, що у 1408 р. монастир згорів, а на його місці розпочалось будівництво нового, мурованого з цегли монастиря і костелу⁸.

Із захопленням Львова Казимиром III та фундуванням монастиря Божого Тіла, останній виступає одним з важелів політичної боротьби за Галицьку спадщину між Польським та Угорським королівствами. Після смерті Казимира III у 1370 р. польським королем стає угорський правитель Людовік I, який не хоче залишати Галичину у складі Польської держави, а приєднати її до Угорського королівства. У 1372 р. він призначив намісником цього регіону Владислава Опольського.

Король та його намісник вбачали у львівському монастирі та ордені зокрема сильну і впливову церковну структуру, за допомогою якої можна буде здійснити приєднання Галичини до Угорщини. Першим кроком було поширення проугорських настроїв у середовищі львівського монастиря як головному центрі ордену у Галичині⁹. Саме з цією метою відбулась донація Владислава Опольського у 1377 р., за якою монастир Божого Тіла отримав села Кротошин, Зашків і Костеїв¹⁰. Наступним кроком мала бути зміна підпорядкування монастиря: з–під влади Польської орденської провінції під владу місцевої організації. З цією метою, той же Владислав Опольський виступає ініціатором утворення окремого Руського вікаріату організації “*Societatis Fratrum Peregrinantium propter Christum inter gentes*” (“Товариство братів пілігримів для Христа в землях невірних”)¹¹. Проти цього виступив польський провінціал Ян з Бжега, який намагався утримати українські землі у складі орденської провінції. Ще документом від 11 травня 1375 р. він встановив Руський вікаріат ордену з центром у Львові¹². Його рішення було підтримане орденською капітулою в Каркасоні. Дійшло до фактичного виділення монастирів підлеглих Польській орденській провінції і монастирів підлеглих Руському вікаріату “*Societatis*”¹³. Врешті Ян з Бжега погодився визнати Руський вікаріат „Товариства”. Львівську обитель Божого Тіла було обрано центральною у Руському вікаріаті „Товариства братів пілігримів”.

Однак усі заходи Владислава Опольського не принесли бажаних наслідків. Уже за правління Владислава II Ягайла (1386–1434 рр.) Руський вікаріат “*Societatis Fratrum Peregrinantium*” з проугорської організації перетворюється

6 W. Abraham, *op. cit.*, s. 9; T. Trajdos, *op. cit.*, s. 172.

7 Б. Зіморович, *op. cit.*, с. 68.

8 W. Żyła, *Kościół i klasztor Dominikanów we Lwowie*, Lwów 1923, s. 2.

9 *Ibidem*, s. 175.

10 *Akta grodzkie i ziemskie z czasów Rzeczypospolitej Polskiej z archiwum tak zwanego bernardyńskiego we Lwowie w skutek fundacji śp. Aleksandra hr. Stadnickiego*, t. 2, 1870, s. 10.

11 T. Trajdos, *op. cit.*, s. 173.

12 В. Крижанівський, В. Плохій, В. Ульяновський, *op. cit.*, с. 119.

13 T. Trajdos, *op. cit.*, s. 173.

на найвпливовішу церковну структуру у поширенні католицизму та закріпленні українських земель у складі Корони Королівства Польського¹⁴.

Надійним союзником короля були Галицький архієпископ Якуб Стрепа (1391–1409 рр.) та пріор домініканського монастиря і вікарій Русі Матернус. Матернус, який згідно з документами будучи вікарієм Русі, проявив себе у боротьбі з архієпископом Бернардом, який у свою чергу відомий суперечкою з містом та чернечими орденами за кам'яницю на Ринку¹⁵. У цій справі союзником Матернуса був гвардіан францисканського ордену у Львові, майбутній архієпископ Якуб Стрепа. Як головний вікарій Русі, Матернус фігурує у документах починаючи з 1389 р. Вікарієм Русі він був щонайменше до 1425 р.¹⁶. Він разом з архієпископом Якубом Стрепою сприяв поширення марійного та евхаристичного культів. Зокрема у 1394 р. архієпископ надає монастирю право відпустити (прощення гріхів). У 1401 р. він також надає право відпустити марійних для тих людей, хто помолиться перед алебастровою статуеткою Матері Божої, яку привіз із Києва Яцек Одровонж¹⁷.

Одним з напрямків діяльності архієпископа Якуба Стрепи була така сфера церковного життя, як патронат над чернечими орденами¹⁸. Окрім співпраці з Матернусом у поширенні марійного та евхаристичного культів, він сприяв зміцненню позицій монастиря. Так, у 1399 р. він надав домініканцям дозвіл на будівництво каплиць у приватних володіннях обителі: одна каплиця для селищ Зашків та Кротошин, та одна каплиця у селищі Костеїв. Також він звільнив ці села від сплати церковної десятини.

Свідченням того, що Владислав II підтримував домініканський орден, є донації, що їх здійснив король на користь львівської обителі. 8 грудня 1392 р. польський король Владислав II Ягайло передає у володіння львівського домініканського монастиря корчму і податки з неї на річці Мала Липа¹⁹. В обмін на це монахи зобов'язуються тричі на тиждень читати молитви за нього та королеву Ядвігу. Це перше з декількох земельних надань, які король зробив на користь монастиря. 10 листопада 1395 р. король Польщі передає у власність домініканців село Ушковичі²⁰, чим збільшує земельні володіння монастиря Божого Тіла. 1 жовтня 1397 р. у Львові Владислав II видає дуже важливий документ для домініканського монастиря, оскільки згідно з цим привілеєм усі володіння останнього переводяться на магдебурзьке право²¹. Домініканські села отримали нову внутрішню організацію, яка полегшувала прихід католицьких поселенців. Жителі сіл були звільнені з-під юрисдикції місцевих управителів і перейшли під керівництво і суд солтиса. Крім

14 *Ibidem*, s. 178.

15 В. Крижанівський, В. Плохій, В. Ульяновський, *op. cit.*, с. 114.

16 Т. Trajdos, *op. cit.*, s. 176.

17 *Ibidem*, s. 182.

18 В. Кметь, *Діяльність галицького латинського архієпископа Якуба Стрепи (1391–1409) (на матеріалах Центрального державного історичного архіву України у Львові)*, [w:] *Львів: місто-суспільство-культура. Збірник наукових праць*, т. 3, ред. М. Мудрий, Львів 1999, с. 22.

19 *Akta grodzkie i ziemskie...*, *op. cit.*, t. 2, s. 34.

20 *Ibidem*, s. 35.

21 *Ibidem*, s. 40.

того, позивач міг звертатись до пріора чи вікарія, або навіть до короля. Слід зазначити, що надання цього привілею було зроблене в час надзвичайно активної діяльності руського вікаріату Societatis Fratrum Peregrinantium: початок діяльності домініканців на Волині, відновлення діяльності домініканського єпископства у Києві, підпорядкування молдовських домініканців з Серету львівському вікарію²². 4 жовтня 1399 р. король Владислав II Ягайло вже втретє робить земельну донатію монастирю Божого Тіла: цього разу передає йому два королівські двори у монастирських селах Кротошин і Костеїв²³. Таке земельне надання було характерним для Ягайла: цілковито і на вічні часи, з правами і свободами, тим паче на німецькому праві. За це надання брати-проповідники зобов'язувались читати по дві молитви у четвер та суботу за короля і королеву, а після їхньої смерті читати по дві молитви на тиждень в пам'ять пожертв. Також король двічі підтверджує власність монастиря: у 1408 р. на власність у Львові²⁴ та у 1425 р. на села Кротошин, Зашків, Костеїв²⁵.

Таким чином можна побачити, що орден користувався підтримкою світської та церковної влади.

Окрім Галичини, міцним було становище домініканців на Поділлі, де вони користувались підтримкою князів Коріатовичів, які вели пропольську політику, а також польського короля Владислава II. Представники домініканського ордену майже монополюючи заволоділи кафедрою Кам'янецької єпископії, що була утворена у 1378 р.²⁶. Перший домініканський монастир Коріатовичі зафундували у Червонограді (суч. село Нирків на Поділлі) між 1370–1375 рр., у Смотричі близько 1374 р. та у Кам'янці близько 1379 р.²⁷.

Першим Кам'янецьким єпископом був домініканець Вільгельм, у 90-х рр. XIV ст. кафедру очолював домініканець Рокосіуш (до 1398 р.), його наступником став домініканець Олександр.

На початку XV ст. Владислав II Ягайло інкорпорував Поділля і підтвердив надання на користь домініканців села Зубриці²⁸. Домініканські єпископи сприяли поширенню пропольської орієнтації серед населення. Послабити пропольські настрої вдалося лише з кінця 20-х рр. XV ст., коли князю Вітовту вдалося призначити єпископом свого ставленика Павла з Бояничів. Однак останній після смерті Вітовта одразу ж став прихильником Ягайла і підтримав його у боротьбі проти Свидригайла²⁹. Остаточне приєднання Західного Поділля до Польського королівства у 1434 р. посприяло поширенню католицизму та діяльності домініканців на цих землях. Орден проповідників

22 T. Trajdos, *op. cit.*, s. 186.

23 *Akta grodzkie i ziemskie...*, *op. cit.*, t. 3, 1872, s. 140.

24 *Ibidem*, t. 2, s. 60.

25 *Ibidem*, s. 13.

26 М. Чорний, *Становище монастирів домініканського ордену в Галичині та Поділлі (друга половина XIII-середина XV ст.)*, [w:] *Проблеми історії країн Центральної та Східної Європи: збірник наукових праць*, Вип. 3, ред. В.С. Степанков et al., Кам'янець-Подільський 2012, с. 60.

27 В. Крижанівський, В. Плохій, В. Ульяновський, *op. cit.*, с. 119.

28 *Ibidem*, с. 128.

29 *Ibidem*, с. 130.

надалі зберіг тут свої міцні позиції, його члени ще декілька раз очолювали Кам'янецьке єпископство.

Аналіз діяльності домініканського ордену на Руських землях у XIV–XV ст. показує, що церква була важливим важелем у політичній діяльності польських королів Людовіка Угорського та Владислава II Ягайла щодо залучення руських земель до складу Угорського королівства у випадку короля Людовіка та до складу Польської держави у випадку Владислава II. Як було показано вище, успішнішою була діяльність Владислава II Ягайла. Саме за його підтримки домініканський орден здобув міцні позиції у Галичині та на Поділлі.

.....

Missionary activity of the Dominicans (Order of Preachers) in Galicia and Podolia in the 13th – the first half of 15th centuries

The Dominicans begin their activities in the Ruthenian (Rusyn) territories in the 13th century. After the capture of the Halych-Volhynian Duchy by the neighboring states, the Dominican Order becomes an important element in the fight for incorporation of the Ruthenian territories into those states. Supported by King Władysław (Ladislaus) II Jagiełło the Dominicans transform into a very influential structure of the Catholic Church in the Ruthenian territories and help the king to incorporate these territories into the Kingdom of Poland.

Key words: Dominicans (*Ordo Praedicatorum*), Halych-Volodymyr Duchy, Podolia, Catholic Church

.....